SAN’AT JURNALISTIKASINING MADANIY KOMMUNIKATSIYADAGI FUNKSIYALARI

Tursunaliyeva Ruzigul Xolmirzaevna
Zomin” sanatoriysi MCHJ
Madaniyat va Ma'naviyat bo'limi mudirasi

Annotatsiya. San’at jurnalistikasining madaniy kommunikatsiyadagi funksiyalari san’at hodisasini ommaviy muhokamaga olib kiruvchi tizim sifatida tahlil qilinadi. Natijalar san’at jurnalistikasining qiymati tadbirni xabar qilishdan ko‘ra, san’at, madaniy institut va auditoriya o‘rtasida tekshiriladigan, tushunarli va bahsga ochiq kommunikativ maydon yaratishda namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: san’at jurnalistikasi, madaniy kommunikatsiya, art-jurnalistika, mediatsiya, verifikatsiya, estetik baho, madaniy xotira, identifikatsiya, auditoriya,

ФУНКЦИИ АРТ-ЖУРНАЛИСТИКИ В КУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. Арт-журналистика рассматривается как механизм культурной коммуникации между художественным событием, институтами культуры и общественной аудиторией. Анализ материалов узбекского медиапространства показывает, что профессиональное освещение искусства приобретает общественную ценность тогда, когда оно сочетает проверяемые факты, контекст, интерпретацию и возможность публичного диалога.

Ключевые слова: арт-журналистика, культурная коммуникация, медиация, верификация, эстетическая оценка, память, идентичность.

FUNCTIONS OF ARTS JOURNALISM IN CULTURAL COMMUNICATION

Abstract. Arts journalism is examined as a cultural communication mechanism connecting artistic events, cultural institutions and public audiences. Five interrelated functions are distinguished: verification and information, mediation and interpretation, axiological navigation, cultural memory and identity, and dialogic integration.

Keywords: arts journalism, cultural communication, mediation, verification, aesthetic evaluation, cultural memory, identity, audience, media discourse, cultural

KIRISH. San’at jurnalistikasi madaniy hayotning tashqi kuzatuvchisi emas: u san’at hodisasining qaysi jihati jamoatchilik uchun ahamiyatli ekanini tanlaydi, uni muayyan kontekstga joylashtiradi va auditoriya uchun talqin yo‘lini ochadi. Shu sabab ko‘rgazma, spektakl yoki ijodkor haqidagi material bir vaqtning o‘zida axborot, vositachilik, baholash, xotira va muloqot vazifalarini bajaradi. O‘zbekistonda bu masala Z.T. Babajanovaning art-jurnalistikaning milliy madaniy muhitdagi o‘rniga bag‘ishlangan dissertatsiyasida madaniy-kommunikativ va integrativ ahamiyat bilan bog‘langan.1 Ushbu maqolada san’at jurnalistikasining funksiyalari aynan madaniy kommunikatsiya nuqtayi nazaridan tizimlashtiriladi.

ADABIYOTLAR SHARHI. K.K. Sagdullaev teatr, OAV va auditoriyani o‘zaro ta’sirdagi kommunikativ tizim sifatida tavsiflab, san’atga oid jurnalistika targ‘ibot, tahlil va jamoatchilik bilan aloqa jarayonlarida polifunksional vosita ekanini asoslaydi.2 Y.Q. Hamdamov jurnalistikaning axboriy, madaniy-ma’rifiy, tashkilotchilik va rekreativ funksiyalarini nazariy kategoriyalar evolyutsiyasi bilan bog‘laydi.3 A.Sh. Xalilovaning qiyosiy tadqiqoti esa madaniy-ma’rifiy mazmun bilan

1Babajanova Z.T. O‘zbekistonda madaniy muhitning shakllanishida art-jurnalistikaning o‘rni. PhD dissertatsiyasi, O‘zJOKU.
2Sagdullaev K.K. Teatr va ommaviy axborot vositalari kommunikativ tizim sifatida. PhD dissertatsiyasi, O‘zDSMI.
3Hamdamov Y.Q. O‘zbekiston matbuoti rivojlanishining asosiy tamoyillari, 1980–2013 yillar. DSc dissertatsiyasi, O‘zMU.

rekreativlik bir-birini inkor etmasligini, auditoriya qiziqishi va tushunishini bir vaqtda ta’minlash mumkinligini ko‘rsatadi.4 Bu ishlar san’at jurnalistikasini oddiy “madaniyat yangiligi” doirasidan chiqarib, ko‘p funksiyali kommunikativ institut sifatida ko‘rishga asos beradi.

Xorijiy dissertatsion tadqiqotlarda ushbu funksiyalar yanada differensiallashgan. M. Jaakkola madaniy jurnalistikani estetik ekspertlik va umumjurnalistik me’yorlar kesishgan “ikki tomonlama professionallik” maydoni sifatida ko‘rsatadi.5 D. Santos-Silva raqamli muhitda mediatsiya interaktivlik, multimedia va auditoriya ishtiroki bilan kengayishini asoslaydi.6 A.C. Cavalcanti madaniy jurnalistikaning o‘tmishni hozirgi kun uchun qayta ma’nolantirish orqali xotirani faollashtirishini ko‘rsatadi.7 S. Moestrup muallif personasi auditoriyaga yaqinlik yaratishi bilan birga, jurnalistning shaxsiy ovozi madaniy hodisadan ustun kelishi mumkinligini tahlil qiladi.8 A.A. Samsonova estetik bahoni motivatsiyalangan kommunikativ-kognitiv jarayon sifatida asoslaydi.9 Mazkur qarashlarning umumiy nuqtasi san’at jurnalistikasi axborotni shunchaki uzatmaydi, balki uning ijtimoiy va estetik ma’nosini tashkil etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK ASOS. Tahlilda tizimli-kommunikativ yondashuv, sifat kontent-tahlili va diskursiv tahlil qo‘llandi. Empirik korpusga O‘zAning 2025-yilda e’lon qilingan “Zamonaviy san’atning noyob olami”, “Rassomning qaytishi”, “Toshkentda ochilgan ko‘rgazmada rassomning 300 dan ziyod rangtasvir asarlari namoyish etilmoqda”, “Sharq ruhiyati ranglarda” materiallari hamda O‘zbekiston Madaniyat va san’atni rivojlantirish jamg‘armasining Buxoro biennalesiga

4Xalilova A.Sh. Yaponiya OAVda madaniy-ma’rifiy va rekreativlik jurnalistikasining shakllanish va rivojlanish tendensiyasi. PhD dissertatsiyasi.
5Jaakkola M. The Contested Autonomy of Arts and Journalism. Doctoral dissertation. Tampere University Press, 2015.
6Santos-Silva D. Cultural Journalism in a Digital Environment. Doctoral thesis, Universidade NOVA de Lisboa, 2016.
7Cavalcanti A.C. A temporalidade da memória no jornalismo cultural. Tese de doutorado, UFRGS, 2020.
8Moestrup S. Performing the Persona. PhD thesis, University of Copenhagen, 2019.
9Самсонова А.А. Речевая репрезентация оценивания произведения искусства в журналистских текстах. Дис. ... канд. филол. наук. Воронеж, 2019.

oid 13-may va 6-sentabrdagi ikki materiali kiritildi. Tahlil birligi sifatida faktni tasdiqlash, kontekst berish, qiymat yo‘nalishini belgilash, xotirani faollashtirish va dialogga chaqirish kabi kommunikativ harakatlar olindi. Institutsional axborot bilan mustaqil jurnalistik material aynanlashtirilmadi: ularning manba pozitsiyasi va tanqidiy masofasi alohida hisobga olindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR. Birinchi funksiya verifikatsion-axboriy funksiya. U tadbir sanasi, joyi, ekspozitsiya ko‘lami, ijodkor va tashkilotchilar haqidagi tekshiriladigan ma’lumotlarni talqindan ajratib berishni talab qiladi. O‘zAning Latibjon Satmatov ko‘rgazmasi haqidagi materialida 300 dan ziyod asar, ko‘rgazma muddati va ishtirokchilar haqidagi faktlar rassom uslubining evolyutsiyasi haqidagi estetik tavsifdan oldin keladi. Shu tartib jurnalistik matnning ishonchlilik asosini yaratadi.

Ikkinchi funksiya mediatsion-interpretativ funksiya. “Sharq ruhiyati ranglarda” materialida rang, mato fakturasi, quroq, xattotlik va fotografik fragmentlar alohida terminlar sifatida emas, rassomning ma’naviy izlanishini ochuvchi belgilar sifatida izohlanadi. Bu holat san’at jurnalistining vazifasi murakkab badiiy tilni soddalashtirish emas, balki ko‘rinadigan detal, tarixiy kontekst va ehtimoliy ma’no o‘rtasida tushunarli aloqa qurish ekanini ko‘rsatadi.

Uchinchi funksiya aksiologik-navigatsion funksiya. Media qaysi hodisaga e’tibor qaratishi va uni qaysi mezon bilan muhim deb ko‘rsatishi orqali auditoriyaning madaniy xaritasini shakllantiradi. “Zamonaviy san’atning noyob olami” materialida tajriba, material va makon bilan ishlash markazga chiqarilib, o‘quvchiga asarni kuzatish uchun estetik mezon taklif etiladi. Biroq umumiy ijobiy sifatlovchilar dalil o‘rnini egallasa, jurnalistika tanqidiy navigatsiyadan institutsional reklama tiliga yaqinlashadi. Shuning uchun aksiologik funksiya bahoni emas, bahoning mezonini ko‘rsatishi bilan professional qiymat kasb etadi.

To‘rtinchi funksiya xotira-identifikatsion funksiya. Satmatov ijodidagi tabiat va xotira aloqasi, Ahmadaliyev asarlarida Sharq ornamental an’analari, xattotlik va quroqning zamonaviy kompozitsiyaga qo‘shilishi san’atni uzluksiz madaniy jarayon sifatida ko‘rishga imkon beradi. Buxoro biennalesiga oid materiallarda tarixiy me’moriy makon zamonaviy san’at bilan muloqot qiladigan maydon sifatida talqin etiladi. Madaniy identifikatsiya bu yerda shior orqali emas, merosning bugungi ijodiy amaliyotda qanday qayta ishlanishini ko‘rsatish orqali yuzaga keladi.

Ajratilgan funksiyalar o‘zaro bog‘liq: verifikatsiya faktik asosni, mediatsiya tushunishni, aksiologik navigatsiya e’tibor yo‘nalishini, xotira-identifikatsion qatlam madaniy davomiylikni, dialogik-integrativ funksiya esa jamoat ishtirokini ta’minlaydi. Ulardan bittasi mutlaq ustun bo‘lsa, kommunikativ muvozanat buziladi: faqat axboriy model press-relizga, faqat baholashga tayangan model subyektiv tanqidga, faqat identifikatsion model esa tantanavor reprezentatsiyaga yaqinlashadi.

Taklif etilgan funksional modelni amaliy tahlilda besh mezon orqali operatsionlashtirish mumkin. Birinchi mezon manbaning tekshiriluvchanligi: muhim faktlar qayerdan olingani va ularning institutsional manfaat bilan aloqasi ko‘rinib turishi kerak. Ikkinchi mezon kontekstning funksionalligi: tarixiy yoki biografik ma’lumot badiiy hodisani anglashga xizmat qilmasa, u axborot yukini oshiradi, lekin kommunikativ qiymat yaratmaydi. Uchinchi mezon talqinning shaffofligi: jurnalist xulosasi kuzatuv, ekspert fikri va fakt qatlamidan farqlanishi lozim. To‘rtinchi mezon madaniy davomiylik: material hodisani milliy yoki jahon san’ati jarayoni bilan bog‘lay olishi zarur. Beshinchi mezon dialogik ochiqlik: matn auditoriyani tayyor hukmni qabul qilishga emas, san’at hodisasini ko‘rish, taqqoslash va muhokama qilishga undashi kerak. Ushbu mezonlar tahririyatda san’at materialining kommunikativ sifatini baholash uchun qo‘llanadigan amaliy analitik karkas vazifasini bajaradi.

XULOSA VA TAVSIYALAR. San’at jurnalistikasi madaniy kommunikatsiyada san’at hodisasini jamoatchilik tajribasiga aylantiruvchi vositachi institutdir. Nazariy va empirik tahlil asosida verifikatsion-axboriy, mediatsion-interpretativ, aksiologik-navigatsion, xotira-identifikatsion va dialogik-integrativ funksiyalar o‘zaro bog‘langan model sifatida taklif qilindi. Tahririyat amaliyotida institutsional manba talqinini tekshirish, estetik bahoni konkret badiiy dalil bilan asoslash va materialni auditoriya uchun muhokama imkoniyatiga aylantirish ustuvor bo‘lishi lozim. Shunda san’at jurnalistikasi madaniyatni targ‘ib qiluvchi qo‘shimcha kanal emas, jamiyatning madaniy o‘zini anglashini ta’minlovchi mustaqil kommunikativ institut sifatida namoyon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Babajanova Z.T. O‘zbekistonda madaniy muhitning shakllanishida art-jurnalistikaning o‘rni. PhD dissertatsiyasi. O‘zJOKU.

2. Sagdullaev K.K. Teatr va ommaviy axborot vositalari kommunikativ tizim sifatida. PhD dissertatsiyasi. O‘zDSMI.

3. Hamdamov Y.Q. O‘zbekiston matbuoti rivojlanishining asosiy tamoyillari, 1980–2013 yillar. DSc dissertatsiyasi. O‘zMU.

4. Xalilova A.Sh. Yaponiya OAVda madaniy-ma’rifiy va rekreativlik jurnalistikasining shakllanish va rivojlanish tendensiyasi. PhD dissertatsiyasi.

5. Jaakkola M. The Contested Autonomy of Arts and Journalism. Doctoral dissertation. Tampere University Press, 2015. 267 p.

6. Santos-Silva D. Cultural Journalism in a Digital Environment. Doctoral thesis. Universidade NOVA de Lisboa, 2016. 372 p.

7. Cavalcanti A.C. A temporalidade da memória no jornalismo cultural. Tese de doutorado. UFRGS, 2020.

8. Moestrup S. Performing the Persona. PhD thesis. University of Copenhagen, 2019. 456 p.

9. Самсонова А.А. Речевая репрезентация оценивания произведения искусства в журналистских текстах. Дис. ... канд. филол. наук. Воронеж, 2019. 168 с.

Empirik materiallar: O‘zA (03.02.2025; 15.02.2025; 11.07.2025; 29.12.2025) va O‘zbekiston Madaniyat va san’atni rivojlantirish jamg‘armasi (13.05.2025; 06.09.2025) materiallari.